

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
VI-QISM**

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
VI-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ISLOMIY BANK FAOLIYATI TO'G'RISIDAGI QONUNNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH: O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNING KONTSEPTUAL, METODOLOGIK VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	12
Abdullayev Azamat Akbar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА В ОРГАНИЗАЦИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ОПЕРАТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ЦИКЛА	17
Джуманиязова Сабина Михайловна	
PAHTA TOZALASH USKUNALARI DETALLARINING XIZMAT MUDDATINI OSHIRISH UCHUN GETEROKOMPOZIT POLIMER MATERIALLAR TARKIBINI ISHLAB CHIQUISH	22
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI: TAHLIL VA NATIJALAR.....	29
Ubaydullayev Muxammadjon Abdusamad o'g'li	
Akbarov Diyorbek Ashirali o'g'li	
TRANSFORMING CORPORATE GOVERNANCE TO MEET THE CHALLENGES OF MODERN BUSINESS MODELS.....	32
F. Djalilov	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNI BAHOLASH	41
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
ЭКОНОМИКА ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРИФИКАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ТРАНСПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	47
Махкамова Надира Саидмуратовна	
MINTAQA TUMANLARI O'RTASIDAGI INVESTITSIYA VA BANDLIK NOMUTANOSIBLIK LARI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	55
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
BUXORO VILOYATI IQTISODIYOTINING STRUKTURAVIY TRANSFORMATSIYASI: AGRAR MODEL DAN DIVERSIFIKATSIYALASHGAN TUZILMAGA O'TISH TENDENSIYALARI (2020-2024-YILLAR)	60
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
IQTISODIYOTNI ERKINLASHTIRISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNDA BOSHQARUVNING ZAMONAVIY PRINSIPLARINI JORIY ETISH.....	65
Tashmatov Shuhrat Hamrayevich	
MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR KO'RSATISH IMKONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	71
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
O'ZBEKISTONDA AVLODLARARO TRANSFERTLARNING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY MAZMUNI	77
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna	
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li	
SUN'IY INTELLEKTNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	83
Hamidova Shahzoda Odiljanovna	

IQTISODIYOTDA SHAFFOFLIK, ISHONCH VA SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURLIGI.....	88
Sabirova Nodira Komil qizi	
RAQAMLI VALYUTALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	95
Nabiyeva Zilola Saydulla qizi	
XORAZM VILOYATIDA HUDUDIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI	101
Avazbek Xalbekov	
IMPLEMENTATION OF PARETO ANALYSIS, SENSITIVITY ANALYSIS AND CVP MODELING TOOLS AT SATURN METAL LLC.....	108
Musaeva Shoira Azimovna	
YOG'-MOY KORXONALARINING TA'MINOT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHDA SCOR (SUPPLY CHAIN OPERATIONS REFERENCE) MODELIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	116
Yuldashev Abduxakim Abdulkarimovich	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИЗНАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НЕФОРМАЛЬНОГО И ИНФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНА.....	122
Анвар Аллабергенов	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLARNING YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI.....	128
Allanazarova B.K.	
BIOIQTISODIYOT-BARQAROR RIVOJLANISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARIDAN BIRI.....	135
Azimova Muxlisa Alisherbekovna	
KICHIK BIZNES TIZIMINING SINERGETIKEKONOMETRIK MODELINI ISHLAB CHIQUISH VA UNING PARAMETRLARINI BAHOLASH.....	139
Atamuratova Gulrux Muzafarovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	145
Xoltoyev Mirusmon Mirxamit o'g'li	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV DARAJASINI NORMALLASHTIRILGAN ENTROPIYA INDEKSI ASOSIDA BAHOLASH.....	149
Razikov Otabek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI.....	157
Matkabalova Dilorom Xalilullayevna	
MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH. (Xorazm viloyati misolida)	165
Bekjanov Dilmurod Yuldashevich	
Narmetova Dilafruz Azamatovna	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	170
Ахмедова Шахноза Козим кизи	
KREDITLASH VA MIKROQARZ TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	175
Elbekov Jasur Ergash o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AHOLINING UZOQ MUDDATLI FOYDALANILADIGAN TOVARLAR BILAN TA'MINLANISH DARAJASINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASH.....	181
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	

ВНЕДРЕНИЕ ЦВЕТОВОЙ СИСТЕМЫ ПАКЕТОВ ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОГО СБОРА ТВЁРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В Г. ТАШКЕНТЕ: АДАПТАЦИЯ КОРЕЙСКОЙ МОДЕЛИ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ	189
Джусупов Кубанычбек	
ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MEKANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	196
Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li	

ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR

Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li
Central Asian Green University, magistranti

Ilmiy rahbar: G'ulomjon Bekmirzayev –
Central Asian Green University dekani, b.f.n., dotsent

Annotatsiya. Atrof-muhit bilan bog'liq muammolarni hal qilishning huquqiy choralarini havoni ifloslantiruvchi moddalarni aniqlash va tasniflashni, ruxsat etilgan emissiya chegaralarini belgilashni hamda ularning salbiy ta'sirini yumshatish yoki bartaraf etish uchun zarur texnologiyalarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda atmosferaga zararli moddalar chiqarilishini tartibga soluvchi qonunchilik inson salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan bo'lib, odatda xavfli havoni ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish yoki butunlay zararsizlantirish strategiyalari orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada havoni muhofaza qilishga oid huquqiy normalarni o'rganish hamda mazkur sohadagi mavjud muammolarni aniqlash va tahlil qilish maqsad qilingan.

Kalit so'zlar: atmosfera, ekologik huquq, emissiya, monitoring, barqaror rivojlanish, iqlim o'zgarishi.

Annotation. Legal measures to govern environmental concerns encompass the definition and classification of air pollutants, the establishment of permissible emission thresholds, and the identification of requisite technology to mitigate or eradicate their effects. Presently, legislation governing the discharge of deleterious and contaminating substances into the atmosphere is meticulously crafted to safeguard human health, typically accomplished through strategies aimed at diminishing or entirely neutralizing dangerous airborne pollutants. The author of this paper intends to examine regulations pertaining to air protection and identify existing issues within this domain.

Аннотация. Правовые меры по регулированию экологических проблем включают определение и классификацию загрязняющих веществ в воздухе, установление допустимых пороговых значений выбросов и определение необходимых технологий для смягчения или устранения их воздействия. В настоящее время законодательство, регулирующее выброс вредных и загрязняющих веществ в атмосферу, тщательно разрабатывается для защиты здоровья человека и, как правило, достигается посредством стратегий, направленных на уменьшение или полную нейтрализацию опасных загрязняющих веществ в воздухе. Автор данной статьи намерен изучить нормативные акты, касающиеся защиты воздуха, и выявить существующие проблемы в этой области.

KIRISH

Bugungi kunda atmosfera havosining ifloslanishi global muammoga aylanib, inson salomatligi va ekologik barqarorlikka jiddiy tahdid solmoqda. Ayniqsa, sanoatlashuv, urbanizatsiya va transport vositalarining ko'payishi havoga chiqarilayotgan zararli moddalar miqdorini oshirmoqda. Shu sababli atmosfera havosini muhofaza qilishda samarali huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Atrof-muhit muammolarini hal qilish uchun ko'plab qoidalar qabul qilingan, masalan, kimyoviy moddalarning ozon qatlamiga salbiy ta'siri, karbonat angidridning atrof-muhitga ta'siri, kislotali yomg'ir, iqlim o'zgarishi va boshqalar [1].

Havo sifati qoidalari atrof-muhitni muhofaza qilish uchun mas'ul bo'lgan agentliklarning qoidalarida belgilanishi va kodifikatsiya qilinishi kerak [2]. Atrof-muhit sifati standartlari (EQS) ruxsat etilgan ifloslanish darajasini belgilaydi, bu ularning inson salomatligi va tabiiy ekotizimlarni himoya qilishdagi asosiy rollaridan biridir. Respublikamizda vakolatli atrof-muhit va sanitariya organlari bunday standartlarni ishlab chiqish va tasdiqlashda ishtirok etadilar. Ko'pgina standartlar inson salomatligi uchun nol xavf tug'dirishiga asoslanadi; bu standartlar suv, havo, tuproq va oziq-ovqat mahsulotlari sifatiga tegishli.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

1. Atmosfera havosini muhofaza qilishning huquqiy asoslari-Atmosfera havosini muhofaza qilish quyidagi darajalarda tartibga solinadi:

1.1. *Xalqaro huquqiy asoslar* – atmosfera muhofazasi bo'yicha asosiy xalqaro hujjatlar atmosferani ifloslanishdan himoya qilish va transchegaraviy ekologik muammolarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Bu yo'nalishda BMT doirasida qabul qilingan 1979-yilgi "Transchegaraviy uzoq masofali havo ifloslanishi to'g'risidagi konvensiya" (CLRTAP) asosiy hujjatlardan biri bo'lib, u davlatlar o'rtasida havoning ifloslanishini kamaytirish bo'yicha hamkorlikni belgilaydi. Shuningdek, 1992-yilgi Rio Deklaratsiyasi va UNFCCC (Iqlim o'zgarishi bo'yicha BMT doiraviy konvensiyasi) atmosfera muhofazasining global asoslarini shakllantirib, issiqxona gazlarini kamaytirish majburiyatlarini belgilaydi. 1997-yilgi Kioto protokoli va 2015-yilgi Parij kelishuvi esa iqlim o'zgarishini yumshatish bo'yicha aniq emissiya majburiyatlari va milliy strategiyalarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan. Ushbu xalqaro hujjatlar atmosfera havosini muhofaza qilishda davlatlarning ekologik siyosatini uyg'unlashtirish, emissiyalarni monitoring qilish va barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur hujjatlar davlatlarning majburiyatlarini belgilab, global ekologik boshqaruv tizimini shakllantiradi.

1.2. *Milliy huquqiy asoslar (O'zbekiston misolida)-atmosfera muhofazasini ta'minlash va ekologik xavfsizlikni tartibga solishda muhim normativ-huquqiy tizimni tashkil etadi.* O'zbekiston Respublikasida bu soha asosan "**Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida**"¹gi Qonun, "**Ekologik ekspertiza to'g'risida**"²gi Qonun, hamda "**Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida**"³gi Qonun bilan tartibga solinadi. Shuningdek, **Shaharsozlik kodeksi**, sanitariya normalari va qoidalari (SanPiN), hamda Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari sanoat korxonalarini emissiyalarini cheklash, sanitariya-himoya zonalarini belgilash va ekologik monitoringni amalga oshirish uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu normativ hujjatlar atmosferaga zararli moddalar chiqarilishini nazorat qilish, ekologik standartlarga rioya etilishini ta'minlash va aholi salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida qiyosiy huquqiy, tizimli tahlil hamda ekologik monitoring metodlaridan keng foydalanildi. Xalqaro va milliy qonunchilik normalari o'zaro qiyoslanib, atmosfera havosini muhofaza qilishning innovatsion hamda raqamli mexanizmlari batafsil ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda gigiena standartlari 1922-yilda, "Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to'g'risida"³gi Farmon bilan dastlabki uchta ifloslanish mezonlari aniqlangan va ish joylari uchun ularning tartibga solingan qiymatlari belgilangan paytda ishlab chiqila boshlandi. 1925-yilga kelib, o'nta standart allaqachon o'rnatilgan edi. 1940-yillarda atmosfera havosidagi kimyoviy moddalar uchun, keyin ichimlik suvi, sanoat suvlari, tuproq va oziq-ovqat mahsulotlari uchun ruxsat etilgan maksimal konsentratsiyalar (MPC) belgilana boshladi. MPClardan tashqari, vaqtinchalik ruxsat etilgan konsentratsiyalar sifatida «taxminiy xavfsiz ta'sir qilish darajalari» deb ataladigan narsalar ham qo'llaniladi.

Havo sifati standartlari, shuningdek, sanoat va turar-joy hududlarida havodagi xavfli moddalar uchun ruxsat etilgan chegaralarni ham belgilashi mumkin.

Havo sifati to'g'risidagi qonunlar ko'pincha maxsus taqiqlar shaklida bo'lishi mumkin [3]. Taqiqlar havo ifloslanishiga olib keladigan korxonalar faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Bunga misol qilib havo ifloslanishi darajasi haddan tashqari bo'lgan davrlarda o'tin yoqishni taqiqlash yoki cheklash keltirish mumkin [4]. Ammo yanada yorqin va yorqin misol - an'anaviy avtomobil konditsionerlarida ishlatilgan diklordiflorometan (Freon)

1 <https://lex.uz/docs/-55561>

2 <https://lex.uz/acts/-107115>

3 <https://lex.uz/mact/-2732587>

ning to'liq taqiqlanishi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, dixlordifluorometan (Freon) Yerning ozon qatlamiga jiddiy tahdid soladi. Avtomobil konditsionerlaridan oqish natijasida uning atmosferaga chiqishi kuzatiladi, u yerda quyoshdan keladigan ultrabinafsha nurlanish ta'sirida parchalanadi. Natijada hosil bo'lgan komponentlar ozon bilan faol o'zaro ta'sir qiladi va shu bilan uni yo'q qiladi. Dixlordifluorometan (Freon) ishlab chiqarish Ozon qatlamini himoya qilish bo'yicha Vena konventsiyasining Monreal protokolida mavjud bo'lgan bir qator cheklovlar tufayli taqiqlangan [5].

Atrof-muhit qonunlari, shuningdek, axborot texnologiyalari uchun maxsus talablarni ham o'z ichiga oladi. Axborot to'plash usullari ifloslantiruvchi moddalar uchun havo sifatini tekshirishni, shuningdek, chiqindilarning aniq manbalarini kuzatishni yoki havo sifati ma'lumotlarini o'z ichiga olgan boshqa ma'lumotlarni o'z ichiga olishi mumkin [6].

(O'ZBEKISTON MISOLIDA) VA NATIJALAR

O'zbekistonda sanoat korxonalarini faoliyati natijasida atmosfera havosiga chiqarilayotgan ifloslantiruvchi moddalarning asosiy ulushi energetika, qurilish materiallari ishlab chiqarish, kimyo va metallurgiya tarmoqlariga to'g'ri keladi. Yirik sanoat markazlari — Toshkent shahri, Navoiy, Olmaliq, Farg'ona va Angren hududlarida emissiya darajasi nisbatan yuqori bo'lib, bu holat urban ekologik muhitga sezilarli bosimni yuzaga keltirmoqda. Monitoring ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, ayrim sanoat zonalarini yaqinida PM2.5 va PM10 zarrachalari, azot oksidlari hamda oltingugurt birikmalari konsentratsiyasi ruxsat etilgan me'yorlardan yuqori holatlarda qayd etiladi. Shuningdek, sanoat shovqini ham turar-joy hududlariga yaqin joylashgan ishlab chiqarish korxonalarini atrofida sanitariya me'yorlariga ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'tkazilgan tahlillar natijasida sanoat korxonalarining atmosfera ifloslanishi va shovqin darajasi shaharning ekologik holatiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi. Xususan, turar-joy hududlariga yaqin joylashgan sanoat obyektlari atrofida ekologik yuklamaning ortishi aholining sog'lig'iga xavf tug'dirishi, nafas olish tizimi kasalliklari va stress darajasining oshishiga sabab bo'lishi mumkin. Natijalar shuni ko'rsatadiki, sanitariya-himoya zonalarini qayta ko'rib chiqish, yashil bufer hududlarni kengaytirish hamda ekologik monitoring tizimlarini raqamlashtirish orqali salbiy ta'sirni sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, sanoat korxonalarida zamonaviy filtratsiya texnologiyalarini joriy etish va energiya samaradorligini oshirish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Atmosfera havosini muhofaza qilishning huquqiy mexanizmlari kompleks va ko'p darajali tizimni tashkil etadi. Zamonaviy sharoitda bu mexanizmlarni innovatsion texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda "yashil iqtisodiyot" va raqamli boshqaruv asosida ekologik xavfsizlikni ta'minlash mumkin.

Havo sifati to'g'risidagi qonunlar tarafdorlari, ular havo ifloslanishini sezilarli darajada kamaytirganini, zararli chiqindilarni kamaytirishga hissa qo'shganini va hatto ulkan iqtisodiy o'sish va transport vositalaridan foydalanishning ko'payishiga qaramay, inson salomatligi va atrof-muhit uchun qo'shma foyda keltirganini ta'kidlaydilar [7]. Biroq, bugungi kunda muammo mavjud: ko'plab atrof-muhit sifati standartlari haddan tashqari idealizatsiya qilingan va shuning uchun erishib bo'lmaydigan deb hisoblanadi, bu qisman "nol xavf" falsafasi tufayli. Agar qarorlar xavflarni boshqarish asosida qabul qilinishi kerak bo'lsa, unda turli joylar uchun turli xil ekologik standartlar qabul qilinishi kerak va tartibga solinadigan ifloslantiruvchi moddalar soni samarali nazorat qilinishi mumkin bo'lganlar bilan cheklanishi kerak.

Afsuski, keyinchalik amalga oshirilmasdan tartibga solish talablarini qo'yish bo'yicha Sovet amaliyoti o'zgarishsiz qolmoqda.

Suv havzalari uchun ruxsat etilgan maksimal zararli ta'sirlarning (MPHE) sinovdan o'tkazilishi MAC tizimini isloh qilish zarurligi haqidagi tobora ortib borayotgan tushunchani aks ettirdi. 2003-yilda Atmosfera havosini himoya qilish ilmiy-tadqiqot instituti MPHE ni hisoblash metodologiyasini ishlab chiqdi. MPE suv havzasi yoki atmosfera havosi olishi mumkin bo'lgan ma'lum kimyoviy moddalarning ruxsat etilgan maksimal massasini aks ettiradi. MPE qiymatlari atrof-muhit sharoitlari, atmosfera havosi va suv havzalarining tasnifi asosida hisoblab chiqilishi va emissiya chegaraviy qiymatlarini belgilash uchun ishlatilishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Исакова, Ю. И. Экологическое право : учеб.пособие / Ю. И. Исакова, М. В. Пчельников. — Ростов-на-Дону : Издательский центр ДГТУ, 2015. — 152 с.
2. Исакова, Ю. И. Научная публикация студента : учебно-методическое пособие / Ю. И. Исакова, М. П. Пчельников, И. Г. Сагирян. — Ростов-на-Дону : ДГТУ, 2019. — 56 с.

3. Ахатов, А. Г. Экология и международное право (Междунар. экол. орг. и правовые акты) / А. Г. Ахатов. — Москва : АСТ-пресс, 1996. — 508 с.
4. Об охране атмосферного воздуха :федер. закон [принят Государственной Думой 2 апреля 1999 года, одобрен Советом Федерации 22 апреля 1999 года] [Электронный ресурс] / КонсультантПлюс. — URL :http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_22971/ (дата обращения: 11.03.2020).
5. О первоочередных мерах по выполнению Венской конвенции об охране озонового слоя и Монреальского протокола по веществам, разрушающим озоновый слой : пост. Правительства Российской Федерации от 24.05.1995 № 526 : [Электронный ресурс] / Гарант. — URL :<https://base.garant.ru/2107872/> (дата обращения: 11.03.2020).
6. Пчельников, М. В. Право на благоприятную окружающую среду как основа современной национальной экологической политики / М. В. Пчельников // Государственное регулирование экономики и повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования: сб. трудов XI Междунар. науч.-практ. конф. — Минск, 2015. — С. 294–295.
7. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды :принята Конференцией Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды. — Стокгольм, 1972 : [Электронный ресурс] / ООН. Декларации. — URL :https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (дата обращения: 11.03.2020).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>